

- імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Соціологія. – 2013. – Т. 225, Вип. 213. –34 с.
3. Ильинский И. М. Молодежь и молодежная политика / И.М. Ильинский // Философия. История. Теория. – М., 2001. – 327 с.
4. Перепелиця М.П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект) / М.П. Перепелиця. – К., 2001. – 242 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю.С. Шевчука, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К.: «Генеза», 2004. – 735 с.

Савчук В. студ. гр. БП-20
Науковий керівник ст. викладач
Гребеннікова Н. В.
Київський національний
університет
технологій та дизайну

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ІДЕЇ Б. КІСТЯКІВСЬКОГО

Олександр Федорович Кістяківський по праву вважається одним із засновників вітчизняної класичної школи приватного права. Учений належав до типу науковців-мислителів, які розуміли необхідність осмислення людського виміру права та значення історичних подій і фактів у розвитку права. О.Кістяківський посідав одне з чільних місць серед діячів українського національного руху 1860–1880-х рр. і доклав чимало зусиль до поширення серед українського населення української ідеї, яка, на його думку, «є переважно демократична, загальнонародна. В ній, як в насініні, містяться зародки всіх удосконалень нового суспільства» [4, с 211].

Його теоретико-методологічні та філософсько-правові погляди досліджувалися М. Альчук, В. Бігуном, Р. Гринюком, Л. Депенчук, А. Козловським, С. Максимовим, О. Меленко, М. Поповичем, В. Тимошенко, С. Хейман та ін. Відзначаючи, що у вченні Б. Кістяківського сформульована оригінальна теорія ціннісного тлумачення права і держави, політолог В. Волинець зазначає: «Орієнтуючись на найсучасніші здобутки тогочасної державноправової науки, Б. Кістяківський спромігся не лише виступити зі змістовною та цінною у науковому плані критикою цілого ряду теорій організації і функціонування державної влади, а й обґрунтувати своє концептуальне бачення того, що саме являє собою держава (і зокрема така її форма, як правова і конституційна держава), якими є цілі її розвитку та основні функції, що визначаються загальною логікою взаємодії держави, суспільства та індивіда. Ця теорія функцій держави Б. Кістяківського становить незаперечний інтерес для сьогодення і має всі ознаки актуальності, оскільки нині ми стикаємося з багатьма з тих проблем, на які цей визначний і непересічний юрист і правознавець вказував майже століття тому» [1, с. 4].

В одній із своїх фундаментальних праць Б. Кістяківський зазначав: «Жоден орган державної влади не може діяти інакше як здійснюючи право, тобто або через узгодження чинним правом, або щонайменше з правом, яке має діяти чи отримати силу. Жодна функція, жодна діяльність держави не може суперечити існуючому правопорядку. У всій державній організації складається цей принцип панування права» [2, с. 450].

Аналізуючи загальні принципи створення системи наукових знань про право, особу, суспільство та досліджуючи теоретичні та методологічні засади права у суспільстві, Б. Кістяківський розкривав на основі плюралістичного підходу сутність права як соціального явища, в якому відображено рівень культури конкретного соціуму, його цивілізаційного розвитку.

І хоч існує множинність наукових понять права, проте, на думку вченого, «не підлягає сумніву, що право як явище – єдине». Цю тезу не може спростувати навіть такий факт, як певна безперспективність вирішення кардинального завдання – створити єдине наукове поняття права навіть після того, як у першій половині ХІХ ст. виробився принцип єдності права, що сталося, як вважав Б. Кістяківський, «почасти ціною звуження ділянки права, що мало своїм проявом заперечення природного права», і цей «принцип єдності права як явища став загальноновизнаним науковим надбанням» [3, с. 159].

На погляд вченого, для розвитку науки про право, велике значення мають напрям, темп та інтенсивність філософського мислення як особливої форми життєдіяльності людини, котра набула якості опосередкованого, узагальненого пізнання, яке за допомогою абстрагування, міркувань і типізації деяких фактів про певні явища (у контексті права і держави) розкривають їх необхідні зв'язки, закономірності, тенденції розвитку, вдосконалення, поширення. Перебуваючи тривалий час у Німеччині, Б. Кістяківський ґрунтовно ознайомився з філософськими системами І. Канта і Г. Гегеля, які вплинули на формування його філософсько-правового вчення. Поділяючи зміст тези Канта у його «Критиці чистого розуму» про те, що визначення поняття і предмета права надто складне, бо стосується компетенції загальної філософії (згодом у «Метафізиці звичаїв» німецький філософ цю тезу виклав у чіткішій формі), український правознавець підкреслив: «В сучасних термінах це визначення звичайно виражають у формулі: право є сукупність норм, які встановлюють та розмежовують свободу осіб» [4, с. 223]. Цим твердженням скеровується напрям пізнання і осмислення сутності права через принцип свободи, який у правовій філософії визнавався одним із ключових, оскільки «конституювання нормативної сфери права передбачає її обов'язкову співвіднесеність із суміжною сферою свободи» [5, с. 307].

Аналізуючи статтю вченого «На захист права (інтелігенція і правосвідомість)», опубліковану 1909 р. у російському альманасі «Вехи», доктор філософії М. Альчук зазначає: «Свобода являє собою як початок,

так і кінцеву ціль всього розвитку духу. Людська свобода – результат довгої праці духу. Людина не народжується вільною, як вважав Руссо. За Гегелем, людина являється вільною не за своєю природною, а за духовною сутністю. Отже, вільна людина проявляється в ході довгого соціально-історичного розвитку (як і держава). В процесі цього розвитку людина досягає справжньої, самоусвідомленої свободи, створює свій світ свободи, права і держави» [6, с. 211].

За Б. Кістяківським, держава є правовою організацією осілого на певній території народу, об'єднаного певним ступенем соціальної солідарності і наділеного організованою владою. Не абсолютизуючи ролі держави, учений стверджував, що саме за допомогою держави здійснюється те, що є потрібним, важливим і цінним для всіх. «Держава сама по собі є найбільш всеохоплюючою формою солідарності, – підкреслював він, – і водночас вона веде до створення і вироблення найбільш повних і всебічних форм людської солідарності. Спільне благо – ось формула, в якій виражаються ідеальні цілі і завдання держави як такої» [7, с. 427].

В іншій праці учений на поставлене питання: «У чому ... справжні завдання та істинні цілі держави?» дає чітку відповідь: «Вони полягають у здійсненні солідарних інтересів людей. За допомогою держави здійснюється те, що потрібне, дороге та цінне всім людям. Держава як така є просторово найосяжніша і внутрішньо всеохопна форма вповні зорганізованої солідарності поміж людьми. Разом з тим, вступаючи у міжнародні зносини, вона доводить до створення та опрацювання нових, ще осяжніших і в майбутньому, може, щонайповніших і всебічних форм людської солідарності» [8, с. 239].

Пишучи про ознаки держави, учений характеризував її як «правову організацію народу, який має у всій повноті свою власну, самостійну і первинну, тобто ні від кого не позичену владу» [7, с. 243]. Зпоміж відомих в історії держави і права кількох типів організації і функціонування держави як відповідним чином організованої суспільної структури Б. Кістяківський виділяв правову державу. «Більшість сучасних (йдеться про початок ХХ ст.) європейських та американських держав, – вважав учений, – належать за своїм ладом до конституційних або правових держав» [8, с. 243]. І хоч ці держави дуже різноманітні, проте їх об'єднує відповідність головному принципу, що є для них визначальним, який полягає у тому, що «у правовій державі владу поставлено в певні межі, які вона не повинна і жодним чином не може переступити» [8, с. 243]. Отже, влада здійснюється на основі певних загальноприйнятих норм, принципів і правил.

На питання, якою саме має бути правова держава, Б. Кістяківський однозначно називав такою конституційну державу, в якій здійснюється принцип панування права і визначається народовладдя. «В ній, – підкреслював учений, – влада є зчеплена з народом, бо сам народ тут бере участь в організації влади і створенні державних установ. Щонайважливіша інституція правової держави – народне представництво,

що виходить з народу, є співучасником влади, безпосередньо створюючи одні її акти та впливаючи на інші» [8, с. 247].

Проф. С. Максимов, який серед вітчизняних учених, по суті, першим назвав Б. Кістяківського «видатним українським філософом права» [9] і присвятив аналізу його вчення кілька публікацій, вважає, що саме у численних працях цього правознавця теорія правової держави була розвинута і належно методологічно обґрунтована. «Для нього правова держава, – підкреслює професор, – з одного боку – це ідеальна модель, а з іншого – реальна історична форма державності, найвища з практично існуючих, в якій поступово знаходить свій вияв цей ідеал» [10, с. 272].

Отже право має регулювати діяльність і внутрішнє життя держави, а для цього потрібне законодавство і народне представництво, вважав Б. Кістяківський. У правовій державі всі сфери діяльності мають підпорядковуватися нормам права.

Література

1. Волинець В. Функції держави і проблеми організації публічної влади у правовій державі (Б. Кістяківський) / Віталій Волинець // Юридична Україна. – 2012. – № 6. – 10 с.
  2. Кистяковский Б.А. Философия и социология права / Б.А. Кистяковский. – СПб.: РХГИ, 1999. – 482 с.
  3. Кістяківський Б.О. Реальність об'єктивного права // Богдан Кістяківський. Вибране. – К.: Абрис, 1996. – 170 с.
  4. Кістяківський Б.О. Методологічна природа науки про право / Богдан Кістяківський. Вибране. – К.: Абрис, 1996. – 236 с.
  5. Бачинін В.А. Філософія права: словник / В.А. Бачинін, В.С. Журавський, М.І. Панов. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 408 с.
  6. Альчук М.П. Богдан Кістяківський. На захист права / М.П. Альчук // Проблеми філософії права. – 2006–2007. – Т. IV–V. – 211 с.
  7. Кистяковский Б.А. Государственное право (общее и русское): лекции // Б.А. Кистяковский. Философия и социология права / сост., примеч., указ. В.В. Сомова. – СПб.: РХГИ, 1999. – 465 с.
  8. Кістяківський Б.О. Держава і особистість // Богдан Кістяківський. Вибране. – К.: Абрис, 1996. – 274 с.
  9. Максимов С. Б. Кістяківський – видатний український філософ права / С. Максимов // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 1. – 136 с.
- Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні: монографія / Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань та ін. – Х.: Право, 2009. – 352 с.